

Szokács László

Két fejfa egymás mellett...

– 1956 –

Kiben hogyan él 1956? Kiben mi maradt meg, milyen emlékkép? A visszaemlékezéseknek se szeri, se száma. Akik akkor, 1956 őszén, telén gyermekek voltak, vajon mit hordhoznak magukban? Egyáltalán, kiben, mi hagyott nyomot? Miért éppen arra, s nem másra emlékszik ?

Barátom meséli. A család minden tagja a rádió mellett ült október végén, mert várták a hírt Pestről, az egyetemista fiúról. Teltek a napok. Nem jött üzenet. Egyik alkalommal délután elmentek a szülők hazulról. A kisebbik fiút bízták meg az "ügyelettel", hallgatnia kellett a rádiót. Rázárták az ajtót. Egyszer csak bementék a várt nevet. Üzent a bátyja: él, jól van, jön haza, ne aggódjanak, ekkor és ekkor érkezik. A "hírvevő" azonnal kinyitotta az ablakot, kiugrott az utcára és rohant szülei után, vitte a jó hírt. Tizenegy éves volt!, – mondja –, míg él, el nem felejtí, ma is maga előtt látja szülei arcát az üzenet hallatán.

Vannak emlékképek a gyermekorból,

amelyek az ember életében megmaradnak

Szancsik József mentőoszt, a Balassagyarmati Mentőállomás vezetője 1956-ban tíz éves volt. Gyermekkorá a balassagyarmati városi kórházhoz kapcsolódik, nemcsak születése okán, de azért is, mert ott lakott. Szülei főápolóként dolgoztak a kórházban.

– Mire emlékszel? Mi történt a kórházban 1956 októberében?

– Már az októbert megelőzően is születtem emlékeim. A május elsejéről, amikor felvonultak a kórház dolgozói, s én kézenfogva mentem apámmal. A kórház a város legnagyobb intézménye volt. Második elemista lehettem, és nagyon emlékszem egy április 4-i ünnepségre, amelyik a kultúrteremben volt. Nagy volt a terem, sokan befértek. A kórház kapott egy magnetofont, amit az ünnephez méltón rögtön "fel is avattak". Ez úgy történt, hogy az olvasókönyvemben volt egy írás, ha jól emékszem, az volt a címe: Rákósi Mátvás az én apám. Vagy valami hasonló, de

a lényeg az volt, hogy mit köszönhetünk mi gyerekek Rákosinak. Ezt az olvasmányt dolgoztuk föl úgy, hogy az apa beszélget a fiával, és én voltam a fiú. Hatalmas taps. És a szokásos ováció fogadta a produkciót.

Amikor eljött 1956 októbere, Zonda tanító néni hazaküldött az iskolából. Máig az emlékezetemben van, hogy azt mondta, " a Fő utcán nem mehetsz haza". Így hát a mostani Teleki utcán, akkor Táncsics utca volt, a Luther és a Patvarci utcán jöttem haza, és a kórház hátsó bejáratán érkeztem meg. Előttem vannak most is a nemzetőrök. Kétgyűrűs csatjuk volt a viharkabáton. Karszalaggal, puskával jártak. Betértek ide a kórházzal szembeni földszintes kiskocsmába is. Otthon akkortájt a néprádiót kicseréltük egy világvevő rádióra. Esténként már azt hallgattuk. Jöttek a hírek a Szabad Európától, a Petőfi Körről. Előzően a magyar rádió közvetítette a Rajk-temetést. Ezt is áhítattal hallgatták a szüleim. Én is ott ültem velük. Mindketten párttagok voltak, rendes, dolgos emberek, akiket szerettek a kórházban. Sokszor mondták, majd csak lesz egyszer jobb is, ezt talán a párt meg tudja csinálni. Sőt, ma sem tagadom, hogy édesapám 1919-ben vörös katona volt. Nem tartom szégyennek, mert az a hadsereg volt az utolsó, amelyik Magyarország jelenlegi határain kívül igazságos háborút vívott.

A kórház előtt két emlékmű állt akkoriban és mindkettőt ledöntötték. Az egyiket porig rombolták, a másikat egy Hoffer traktorral húzták el a helyéről. Rengeteg ember volt ott. Apám nem engedett ki, s ezért a se-

bészet ablakából néztem végig, hogy mi történt, hallgattam a beszédet, de hogy mit mondott a szónokló orvos, arra már nem emlékszem.

– Láttad a nemzetőröket a puskákkal. Orosz katonát is láttál?

– Egyszer azt mondja apám: Rétságról elindultak a tankok Gyarmat felé! – És persze újra megtiltotta, hogy kimenjek, megnézzem őket. Kíváncsiskodó gyerek voltam, és tankot még életemben nem láttam. A gondnoki kert hosszú, keskeny rész a hullaház mögött, s amolyan bolgárkertészetként üzemelt, mindenféle zöldséget termeltek benne. Mellette volt a ribizlis kert. Jó pár gyerekkel befeküdtünk a ribizli bokrok közé, s onnan figyeltük, hogy jönnek-e a tankok. Jöttek. A kórház előtt nem, de megálltak a jelenlegi vízmű előtt. Ott végig eperfák voltak az út szélén. Mi gyerekek, tiltás ide vagy oda, mégiscsak utánuk mentünk. Nem tudom, hogy kik voltak velem, talán Gál Gabi is, de az biztos, hogy az oroszok integettek, amikor megláttak bennünket. Nevettek, mutogattak, volt aki közelebb merészkedett, köztük én is; föl-másztunk a tankra, megnéztük milyen. Nekem megmaradt emlékként, hogy tankon ültem és azt beülről is láttam. Később az oroszok tankostól együtt elmentek.

A kórházba rendszeresen jöttek a gyógyszeresegélyek. Pestről. Jöttek a teherautók és azokban nemcsak gyógyszer, hanem élelem is volt.

– Jött a fordulat. A kórházban változott valami?

– Éltek a magunk életét. Újból megindult

az iskola. A kórházban annyi változás volt, hogy szegényebben éltünk: saját tartalékainkat éltük fel, mert a kórház maga termelte a krumplit, a zöldséget, a savanyúságot. A kórház konyhájának pincéjében nagy kádakban állt a káposzta, satuval volt leszorítva, Dvorszki Pista bácsi savanyította. Emlékszem, áram hol volt, hol nem volt. Erre a főgépész úr – mindenki így hívta –, Gál Lajos, a kórház technikus és testvére, Gál Gyula, ugyancsak a pincében, csináltak egy generátort, amit traktor hajtott. Mi gyerekek néztük a kórházi áramforrást, s mi tagadás, mai eszemmel mérve is, nagyon ötletes dolog volt.

– A decemberi tarjáni sortűz híre eljutott Gyarmatra?

– Nagyon gyorsan. Aznap már tudtuk, sőt a kórház felkészült a sebesültek fogadására is. A sebészek készen álltak, ugyanúgy a két mentőkocsi is. Nem hoztak sebesültet, erre biztosan emlékszem. Később híre jött, hogy Egerben is belelőttek a felvonulókba. Ezt úgy tudtuk meg, hogy miután a posta már működött, és nekünk Gyöngyösön, Poroszlón is voltak rokonaink, megírták a hírt. De aztán nem sokkal december 8-a után történt valami furcsa dolog itt a kórházban.

– Emlékszel a dátumra?

– Úgy december 14-e, de inkább 15-e lehetett. Karácsony közeledett, nagyon hideg volt, fagyszünetet is kaptunk. Mi gyerekek a kórház udvarán játszottunk, fociztunk, amikor hallottuk a hírt, hogy Órhalom irányába, a Fekete-víz torkolatánál a tehénpásztor két halott embert talált, s mellettük volt elégetett

személyazonossági igazolványuk. Kik lehetnek? Folyt a találgatás, s másnap bekerült a két holttest a kórházba, a halottas házba.

– Ti kórházi gyerekek, gyakran láttatok halott embert?

– Én mondhatom, igen! Bejártam az elmeosztályra, ott játszottam a főorvos két fiával. A bróm szaga mintha ma is az orromban lenne. Láttam halottakat már korábban is. Engem úgy nevelt apám, hogy nem szabad semmitől sem félnem.

– Másnap, mint mondtad, ott volt a két holttest.

– A hullaházban. Akkor már beszélgették a kórháziak, hogy nem tudják ki a két férfi, csak az biztos, mindkettőt agyonlőtték. Engem is izgatott kik lehetnek, mert én, bár sok halottat láttam, főleg időseket, de agyonlőtt embert még nem. Még valami: a fegyverek is nagyon érdekelték. Volt két kardom, az egyik egy kozák kard, amit még apám szerzett valamelyik háborúban, és amikor nagyon jó kedve volt, gyújtóst hasogatott véle, a másik egy próbacsendőr kard volt, ami isten tudja honnan került hozzánk. Ezzel kardlapozni lehetett. Abban az időben már mindenféle fegyvert nagyon kerestek, a szüleim attól féltek, hogy ezeket a kardokat is fegyvernek minősítik, és ezért egy eperfás bozótosban, a földbe dugtuk mind a kettőt. Ez a bozótos pont szemben volt a hullaházzal. Én minden nap megnéztem, ott vannak-e, nem találtá-e meg valaki azokat. A hullaházba azonban most nem volt szabad benézni.

– Miért?

– Jó viszonyban voltam Gódor Janival,

akit csak úgy hívtak, hogy "hullás Jankó". Ő is elmebeteg volt, s mindig egy társával szállította a halottakat a hullaházból a sírhelyre. Ő ígérte meg nekem, hogy megmutatja a két holttestet. Igen ám, de Steiner Feri bácsi, a boncmester nem engedte, apám ugyanis újra közbelépett, és szigorúan a lelkére kötötte, hogy nem nézhetek be, nem láthatok semmit.

Elöttem mondta: "Ha ott ólálkodik a gyerekek, csípd fülön, be ne engedd!"

Volt egy másik dolog is, ami feltűnt. Amikor behozták a két holttestet, élénk jövőmenés kezdődött a kórházban. Szürke egyenruhások vannak előttem és egy kis IFA teherautó ponyvásan, nagy sárhányóval, ami feketére volt festve. Ilyen autót még nem láttam, és gyakran hozott fegyverekeseket, de civileket is a kórházba. Eltelt egy-két nap, és most már azt kezdték kutatni, hogy ez a két ember ki lehet.

– Hogyan kutatták? Kit kérdeztek, és kicsodák?

– A kórház dolgozóinak kellett megismerlenni a két holttestet, hátha valaki felismeri. Mindenki sorrakerült. A mosónők, a takarítónők, a személyzet, mentek a szüleim is. – Bementek, ránéztek...

Apám tilalmát ekkor megszegtem, mert egy résen benéztem a hullaházba. A két fekete asztalon egymás mellett feküdt két ember. Csak az arcuk látszott, lepedő volt rajtuk. Ennyit láttam. Figyeltem, ahogy jönnek az emberek, és mindenki, mintha sápadt lett volna. Kórházi dolgozók nem szoktak elsápadni halottak láttán.

– Előtted van a kép?

– Igen. Bementek az egyik oldalon, az udvar felől jöttek kifelé, és pár nap múlva beszélgettek arról, hogy idekerült Tarjánból az új gondnok – legalábbis úgy emlékszem, hogy tarjáni embernek nevezték –, aki az egyik halottnak a sógora volt. Azt beszéltek, felismerte rokonát, de nem mert megmondani. Nagyon sokáig furdalt a kíváncsiság, hogy miért félnek ettől a két halottól. Rögzdött előttem a kép, hogy miért olyan ijesztő ez a két halott.

– A kórháziak nem mondtak semmit?

– Nem kérdeztem akkor.

– Mitől sápadhattak el? Látták az ütlegek nyomait?

– Biztosan. Később az is kiderült, hogy nem a Fekete-víztől, hanem öt kilométerrel távolabbról, a hugyagi partszakasról kerültek ide. Azt is beszéltek, hogy Hugyagon egy pincében voltak bezárva, s ott ütötték, verték őket. A hugyagiak hallották a jajgatásukat – dolgoztak itt a kórházban is Hugyagról emberek. Apám helyettese, aki később főápoló lett, Máté László bácsi is említette, mit beszéltek a faluban. Egy pincét biztosan említettek, de hogy az a tanácsháza pincéje lenne? Mintha ezt hallottam volna...

– Meddig tartott a szemle?

– Több napig feküdtek a hullaházban. Egyszer aztán eltűntek a halottak. Reggel és délelőtt még ott voltak, hisz délben, amikor hazajöttem az iskolából, akkor még ott láttam Gódor Jani kis szürke kocsiját, de délután már nem volt ott és másnap a két halott sem. Nagyon korán sötétedett, de még nem esett a hó. Emlékszem ködös, nagyon hideg, nyirkos idő volt aznap.

– Eltemették őket?

– Mi gyerekek a Springa-dombra jártunk szánkózni. Ez a mostanij Kőporc gyár mellett van, a vasúti sínek túloldalán. Azért oda, mert ez Balassagyarmatnak a legmeredekebb helye. Akkor még voltak lovasszánkók is. Kétszer-háromszor végigmentek a dombon a szánkóval és mindjárt készen lett a pálya. A domb mellett vannak a temetők. Mi rendszerint arra csörtöttünk, hogy minél rövidebb úton érjünk fel a dombra, a Springára. Közvetlenül a rövidített út mellett találtunk ekkor két friss sírt és két fejfát. Feltűnt nekünk ez az egymás mellett lévő két sír a fejfával a kórházi temetőben. a fejfák egyikére az volt írva: "zöld lódenkabát", a másikra: "báránybőr bekecs". Ahogy teltek az évek, a megyeházán létrehozták a szociális otthont, s akik ott meghaltak, azokat is ide temették a kórházi temetőbe. Már gimnazista voltam, ám időnként keresztülmentem ezen a temetőn, és feltűnt, hogy új sírok is vannak azon a

részen. Azóta már az egész terület sírokkal van telerakva. Aztán újból temettek a már elföldeltre, kétszer vagy háromszor is.

Amikor elkezdték keresni, mert már lehetett, Hadady Rudolfnak és Hargittai Lajosnak az acélgyári munkástanács tagjainak, a közbiztonsági őrség két vezetőjének holttestét, mondtam én is a temetkezési vállalat vezetőjének, hogy hol láttam annak idején a két sírt. Ez harminc méterrel távolabb van attól a helytől, ahol a kutatás folyt.

Volt egy öreg gyarmati vasutas, aki megírta visszaemlékezéseit. Olvastam is, de már meg nem mondom, melyik lapban. Ő is ugyanoda helyezi a sírok helyét, ahová én. El tudom képzelni, hogy nekünk lehetett igazunk.

Beszélték azt is, hogy a régi temetőben, a kút közelében volnának eltemetve és azon a helyen valaki rendszerint levágja a fűvet. Azért vágja le, mert ott a legzöldebb...

palócföld
KÖZÉLETI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Chief editor : József Pál
Address of editorial office:
H-3 101 Salgótarján, Pf.: 270
Tel: (0036) 32-3 14-386, 32-3 11-022

Alapítvány

A PALÓCFÖLD SZERKESZTŐSÉGE

PALÓCKULTÚRA ALAPÍTVÁNYT

hozott létre.

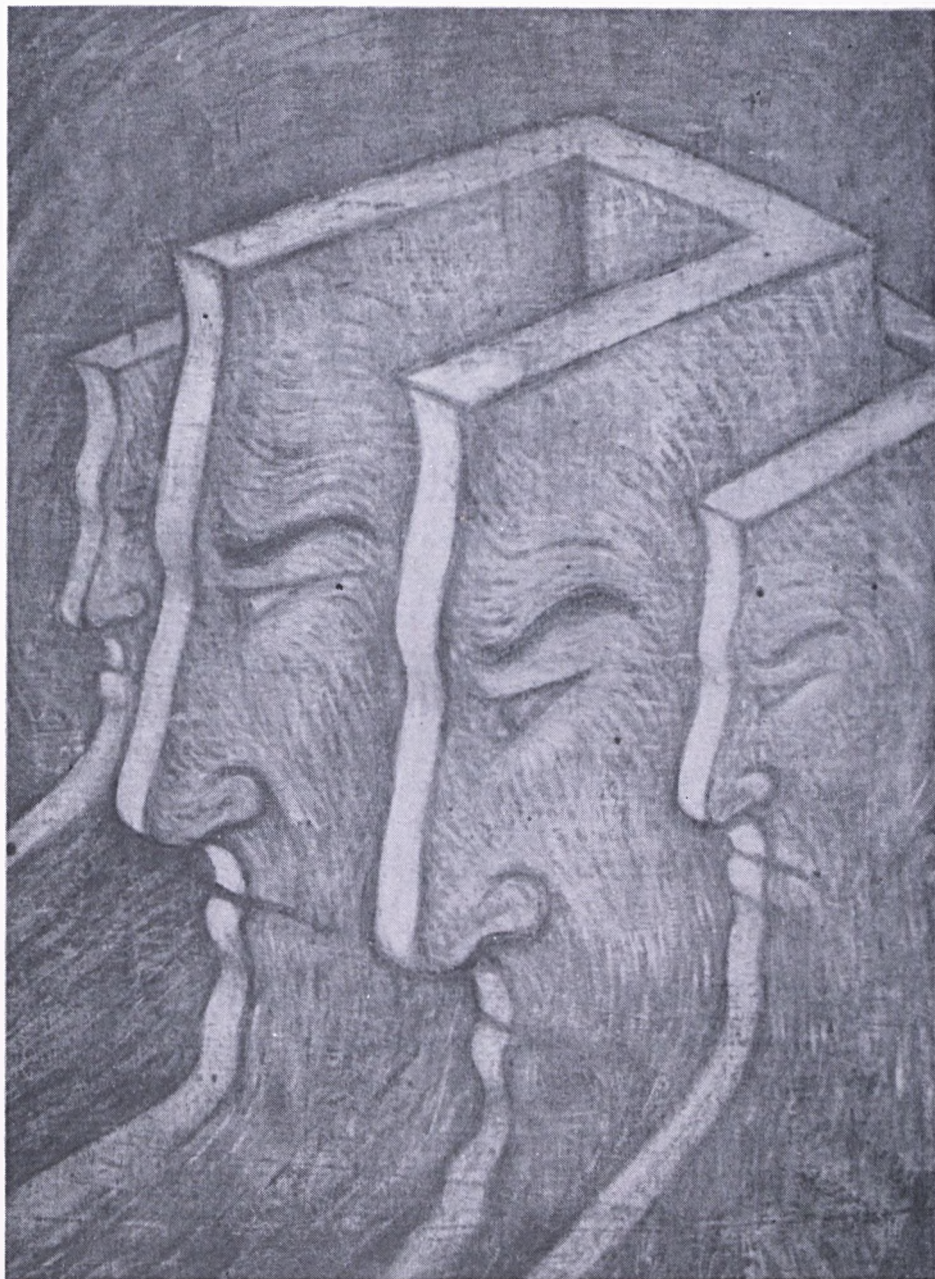
Az alapítvány célja többek között a **PALÓCFÖLD** folyóirat szellemi műhelymunkájának fenntartása és gazdagítása, díjak, pályázatok alapítása és kiírása, valamint a történelmi Nógrád Megye (Nagykürtös, Losonc, stb.) művelődéstörténeti hagyományainak, szlovákiai magyar nemzetiségű alkotók és a lakosság kulturális feltételeinek javítása is.

Az Alapítvány nyitott bel- vagy külföldi természetes, illetőleg jogi személyek vagyoni (pénzbeli és dologi) adományai előtt, amelyről az Alapítvány Kuratóriuma köteles nyilvánosan elszámolni.

Az Alapítvány támogatóinak nevét vagy a cég címét, kívánság szerint a **PALÓCFÖLD** folyóiratban megjelentetjük, valamint kedvezményes reklámlehetőséget biztosítunk számukra a **Mikszáth Kiadó** könyvein és más, a kiadó által szervezett fórumokon.

Az 1989. XLV. 34. paragrafus szerint csökkentheti az Ön éves adóalapját az Alapítványnak felajánlott pénzüsszeggel.

Az OTP Nógrád Megyei Igazgatóságánál vezetett bankszámlánk száma: **5062-7.**

palócföld
KÖZLETI, IRADALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

1993 -11- 17

50 Ft